

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' שופטים תשע"ט

כמה פרטי דינים בלאו של שוחד

מקור איסור שוחד

כ' בפ' משפטים (כ"ג ח') "ושוחד לא תקח כי השוחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים", ונכפל הלאו בפ' שופטים (ט"ז י"ט) "ולא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים", ועוד כ' בפ' כי תבא (כ"ז כ"ה) "ארור לוקח שוחד", והרמב"ם (הל' סנהדרין פכ"ג ה"א) פסק דהלוקח שוחד עובר בלא תעשה, והרי הוא בכלל ארור לוקח שוחד (ועי' במנ"ח מצוה פ"ג שהקי' על הרמב"ם מנ"ל דהאי ארור קאי גם בלוקח שוחד בדיני ממונות, דהרי בפסוק כ' "ארור לוקח שוחד להכות נפש דם נקי", וא"כ אפשר דווקא בדיני נפשות קם ליה בארור). עוד הוסיף שם הרמב"ם, דמי שנותן את השוחד עובר בלאו של לפני עור לא תתן מכשול, וכן נפסק בשו"ע (חוי"מ סי' ט' ס"א).

סיבת איסור שוחד אפילו כשדן דין אמת או על דרך פשרה

שנינו בכתובות (ק"ה). תניא "שוחד לא תקח" מה ת"ל, אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר "לא תטה משפט", אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה "ושוחד לא תקח". וע"ש (ק"ה): דשוחד הוא נוטריקון "שהוא חד", ופרש"י דהנותן והמקבל נעשים לב אחד, ולפ"ז מובן היטב שאינו יכול להשמר שלא יטה אחריו, וכי' בספר החינוך (מצוה פ"ג) וז"ל משרשי המצוה, שנאסר עלינו ליקח השוחד אפילו לדון את הדין לאמיתו, כדי להסיר מבינינו ההרגל הרע פן נבא מתוך כך לדון בשוחד דיני שקר, ודבר ברור הוא, אין צריך מופת עכ"ל.

בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קנ"ט) ובאמרי בינה (חוי"מ הל' דיינים סוסי' ט"ז ד"ה וכן) פסקו דגם הבא לדון דרך פשרה מוזהר על השוחד, דהרי יש אזהרה שלא יטה הפשרה.

שני חלקים באיסור שוחד

הט"ז (בספרו דברי דוד פ' שופטים) הקש על קושיית הגמ', דיש נ"מ טובא בין הני תרי לאווין (לא תקח שוחד – לא תטה משפט), שעובר כבר בשעת לקיחת השוחד, וכמו ברבית דכתיב "לא תשימון עליו נשך" ועובר מיד בשעת הקציצה, ותי' דמשמעות הפסוק היא "כי יעור עיני חכמים", משמע שאם אינו שייך טעם זה, כגון שלא בא לידי מעשה, אין איסור שוחד על הלקיחה. לפ"ז נראה שבלאו של שוחד יש איסור בלקיחת השוחד, ויש לאו על הטיית הדין שנגרם ע"י השוחד, ולפעמים עובר על הטיית הדין שנגרם ע"י שוחד גם כשלא עשה עבירה בלקיחת השוחד, כגון במקום שהבעל דין מכבדו משום שהוא ת"ח, או שעושה לו טובה שראוי לעשות לו, דאין איסור בשעת לקיחת שוחד כזה, אבל כיון שהנאה כזו יכולה לגרום לו להטות את הדין, אסור לו לדון את מי שההנה אותו.

ביאור מרן החזו"א זצ"ל דאיסור שוחד אינו בכלל המשפטים אלא בכלל החוקים

בספר אמונה ובטחון (פרק ג' אות ל') כ' מרן החזו"א זצ"ל וז"ל והנה אין אזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החוקים (ועי' בפחד יצחק על שבועות מאמר מ"ד אות ז' וי' משי"כ לבאר עומק כוונת החזו"א זצ"ל), שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא דל וכל חייו תלויים בו. והוא מורה בחמץ שעבר

עליו הפסח אף ברכוש גדול, וכשירה להיתר ואחד הנרגנים יהרהר אחריו כי הפסד ממונו הטעתו, הרי זה מן המהרהרים אחר רבם, ואנו בטוחים בחכמים שהנם מורמים מפחיתות כאלה, ולא יחשדו במ אלא קטני הדעת, נעדרי בינה, אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל.

ואף במשפט בין איש לרעהו, לא פסלה תורה רק בשוחד שבזמן המשפט, אבל לא אסרה תורה לשפוט את אהובו ואת שנואו, רק שושבינו, ושנואו שלא דיבר עמו ג' ימים לדעת י"א בחו"מ (סי' ז' ס"ז בהג"ה), ואף שנטיה הטבעית יש במוחלט להטבת אהובו ולרעת שנואו, אך כח טומאת השוחד אין כאן, והתורה האמינה בבטחה גמורה את החכם הדיין כי יראה נכוחות, ולא יטה לבו לשאיפת טבעו כהרגל שנעשה טבע שני אצל חכם, והאמת תמיד נר לרגלו ואור לנתיבתו, וצדקו ישוב משפט. ולא עוד אלא שאמרו במקום פסידא עביד אינש דינא לנפשו, ולא חשדוהו לעוות דינו, ואמרו ב"ב (נ"ח:). האי דינא דמתקרי לדין ומפקין מניי ממונא בדין לאו שמי דיין, ולא למדו עליו זכות מפני אונס הנגיעה.

ואמנם השוחד ענין מיוחד, והוא כי מקח שוחד הוא מן הגנויות במוחלט, שהתורה תיעבתו, ובעקבו בסוד כתות הנפשות לעור עיני חכמים ולסלף משפט, ובהיות שאמרו שהסתכל הקב"ה בתורה וברא עולמו, חייבה התורה כח בשוחד לעור ולסלף, ולהזהיר לברוח ממנה, והנה נוסף על כח נגיעה שהוא ממנה העולם כפי טבעת בני אדם, הוזמן כח **טומאה בשוחד לטמטם הלב ולרדם את הבינה**, להנעים בפי הדיין לזכות את משחדו, ואחרי שהתורה פסלתו לדיין זה לדון בין משחדו לרעהו, הוסר ממנו גם מחסה החכמה – **אשר הובטח בה תמיד לבלי להכשל בחטא ואשמה** – אם יעבור על מה שהזהירה התורה וישב על כסא המשפט בניגוד למצות התורה עכ"ל.

איסור שוחד בממונים על הציבור

והנה הפוסקים כ' דאיסור שוחד לא נאמר דווקא בדיינים, אלא גם בכל מי שממונה על הציבור, וכי הפלפולא חריפתא בסנהדרין (פי"ג סי' י"ז אות ש' – והובא בקיצור בפת"ש סי' ט' סק"א וסי' ל"ד סק"ז) אהא דמבואר בגמ' שם (כ"ז:). שעדים העידו על בר חמא שהרג את הנפש, ובא הדבר לפני הריש גלותא, והוא ביקש מהדיין ר' אבא בר יעקב לעיין בדינו, ואם אכן ימצא שהרג את הנפש, ינקרו את עיניו, ופרש"י מדין קנס, משום שהיום ב"ד מענישים שלא מן הדין. ואמנם עדים העידו עליו שהרג את הנפש, אבל אח"כ באו עדים אחרים והעידו על העדים הראשונים שגזלו ממון, והרי נחלקו ר' מאיר ור' יוסי אם עדי נפשות נפסלים בחשד ממון, ורב פפי שהיה שם באותו זמן הוכיח דהלכה כר' מאיר לפסול את העדים, ועי"ז ניצול בר חמא מניקור עיניו, וקם בר חמא ונשקיה אכרעיה (פרש"י שהיפך בזכותו) וקבליה לכרגיה דכולי שניה (פרש"י להצילו כל ימיו ממנת המלך).

הרא"ש הקשה היאך עשה כן, ולמה לא היה נחשב כשוחד מאוחר, ותי' דבכה"ג שרק דיבר עבורו למלך לפוטרו מדבר, שבין כך היה פטור דהרי צורבא מרבנן פטירי מכרגא, לכן לא נחשב כשוחד מאוחר – אבל בלא"ה אסור דומיא דרבית מאוחרת שאסורה.

וכי שם התוי"ט בפלפולא חריפתא, וז"ל בא וראה דבר גדול שהשמיענו רבינו, דשוחד אסור אף בדבר שאינו דין תורה אלא דרך קנס בעלמא כהך דהכא דפרש"י דקנסא הוי, ואפ"ה מפרש רבינו (פי' הרא"ש) דקביל עליה כרגא דשלא בדרך שוחד היה. **כתבתי זה להורות לנתמנים על הציבור, אע"פ שאין דיניהם דין תורה, ולא נתקבלו לכך, אפילו הכי יזהרו מלקבל מתנות על דיניהם עכ"ל** (ויש להביא קצת ראיי לחידושו של הפלפולא חריפתא ממש"כ הר"ן בסוגי' שם בסנהדרין סוף כ"ז. וז"ל פי' ה"ר דוד ז"ל שריש גלותא לא מכח ב"ד היה עושה, שהוא לא היה דיין, אלא מכח המלכות, שדין המלכות לבער אנשי הרעות, והיה נותן רשותו לריש גלותא לעשות הדבר כפי דעתו עכ"ל), וכן מבואר בברכ"י (חו"מ סי' ט' סק"י) ובערוה"ש (סי' ט' ס"א) שהאיסור לקבל שוחד אינו רק על הדיינים, אלא גם על כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור.

איסור שוחד במינוי רבנים

וע"ע בפת"ש (סי' ח' סק"ב) שהביא שו"ת חת"ס (חו"מ סי' ק"ס) דגם במינוי מנהיגי הציבור יש איסור קבלת שוחד כשבוחרים רב לקהלה, וכן הביא הערוה"ש (סי' ט' ס"ב) וז"ל **יש דבר שנוהגים העולם כהיתר**, והוא איסור

גדול, איסור שיש בזה קבלת שוחד והכשלת הרבים ומחלוקת וחילול שם שמים שאין קץ להעונש, והוא שכאשר נצרך לברור למנהיג באיזה ענין מענייני העיר ע"פ רשיון המלוכה, ומשתדלים להעמיד מקרוביהם או מאוהביהם או מחמת שנאה להאחר, ואף שיודעים בעצמם שהאיש שרוצים בו אינו הגון לכך כמו האחר, ומשתדלים להרבות דיעות על מי שרוצים, ואף שאומרים שמי שרוצים בו הוא טוב והגון, ומפתים לההמון, אמנם לפני יודע תעלומות גלוי שיש לו פניה בזה, ומכשילים את העיר, ורבים חללים הפילה עניינים כאלה, ולכן צריך האדם לזהר בזה מאוד מאוד עכ"ל. וע"ע בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תס"ה) שהביא חרם הקדמונים נגד אלו שמשיגים משרת רבנות תמורת תשלום ושוחד, והביא כרוז חתום ע"י שלושים מהגדולים לפני כארבע מאות שנה, ובתוכם הלבוש והמהרש"ל והסמ"ע והמהר"ם מלובלין והמהרש"א והשל"ה הק', ואח"כ הביא האבנ"ז עוד מאה רבנים בפולין שהוסיפו חתימתם על הכרוז הזה.

איסור תשלום שוחד לפקיד בעיריה

לפ"ז אסור לשלם שוחד לפקיד בעיריה שיש לו סמכות להכריע על אישורי בניה, וכמו"כ לכל פקיד עובד ציבור שיש לו סמכויות כגון בחלוקת מגרשים למבני ציבור, ואפילו אם נותנים לו "מתנה" כדי לדחות "משחדים" אחרים וכמו שיתבאר (וע"ע בספר שמרו משפט להגר"ש זאפראני שליט"א - ח"א סי' ב').

נתינת שוחד לדיין כשיודע שהצד השני נותן לו שוחד

הפתי"ש (סי' ט' סוסק"ג) הביא שהברכ"י (שם סק"ג) דן בראובן ושמעון שבאו לדון אצל דיין שנתמנה מכח המלכות, וראובן שהוא ירא שמים יודע ששמעון אמר לדיין שיתן לו שוחד כדי שיטה את הדין לטובתו ונתרצה השופט, ואם ראובן יקדים לתת לו את השוחד ינצל מבעל דינו, משום שהדיין יזכהו כפי הדין שהוא באמת זכאי, ופסק דבכל זאת אסור לראובן ליתן שוחד לשופט כדי להנצל, אע"פ שברור לו דבלי זה השופט יקח שוחד משמעון, ואדרבה בנתינת ראובן תו ליכא משום לפני"ע כיון דבלא"ה הדיין לוקח שוחד בדין זה, ואם ראובן יתן לו שוחד, יציל את השופט מהטיית המשפט (והרי הוא מצווה על הדינים מדין ז' מצוות בני נח), ויציל את שמעון מאיסור גזל, בכל זאת אסור לראובן לתת לו שוחד מדין לפני עור, דלא יעשה איסורא זוטא כדי להציל חבירו מאיסורא רבה. הרי מבואר בברכ"י דנתינת שוחד ע"מ לדחות משחדים אחרים ג"כ אסורה, אפילו אם עושה כן כדי לזכות את הזכאי ולחייב את החייב.

האם רופא שכתב חוות דעת אחוזי נכות של חולה לצורך פיצויים יכול לקבל מתנה מהחולה

בספר שיעורי תורה לרופאים (ח"א סי' י"ד עמוד ק"פ) כ' מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א דרופא המכריע את גודל אחוזי הנכות של החולה כדי שיקבל פיצויים מהמזיק שהזיקו, אסור לו לקבל תשורה מהחולה אחרי שכתב חוות דעתו על גודל הנזק, אבל רופא המטפל בחולה ועוזר לו ברפואתו, מותר לו מעיקר הדין לקבל מתנה מהחולה, ואין זה נכלל באיסור שוחד של ממונים על הציבור, כיון שאינו צריך לדון בנושאים שבין אדם לחבירו.

משלוח מנות גדול לראש כולל שיחלק מילגות רק לחלק מהאברכים מחוסר כסף

לפ"ז אם ראש כולל אין לו מספיק כסף לחלק מילגות לכל האברכים, והוא מחלק כפי ראות עיניו, אם יש אברך שרוצה לשלוח לו משלוח מנות גדול מהרגיל בפורים כאשר כוונתו שיקדימו בחלוקה, נראה דיש לצדד דשרי דאינו בגדר ממונה על הציבור וצ"ע.

קפידת מרן ר' איסור זלמן מלצר זצ"ל באיסור קבלת שוחד

שמעתי ממו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א שמרן הרב שך זצ"ל סיפר שמרן ר' איסור זלמן זצ"ל קיבל משלוח מנות מראש הקהל מסויים, פרה שמניבה חלב ויכולה לפרנס את בעליה. בחוה"מ פסח בא הראש הקהל וביקש ממרן ר' איסור זלמן זצ"ל שיועיל בטובו לקבל את קרובו כשוחט לעיר סלוצק. כששמע את בקשת ראש הקהל, מיד נכנס לרפת והוציא את הפרה והחזירה לראש הקהל, משום שהבין שכל הנתינה היתה לשם שוחד, כדי שיקבל את קרובו לשוחט (וע"ע בכסף הקדשים סי' ט' סי"ב ד"ה משלחת של פורים, בענין הנהגתו בקבלת משלוח מנות בפורים).

שוחד לפקידים בכירים ומנהלי חשבונות

נפוץ אצל בעלי עסקים שמשלמים שוחד לפקידים בכירים ומנהלי חשבונות, כגון הנחה בתשלום או פריסת תשלומים, שניתן רק בגלל שקיבלו שוחד, וראייה לדבר זה היא הפקידים חורגים מתפקידם ללקוחות אחרים, ודבר זה אסור, וא"א משום שוחד, ואב"א משום גזל מבעה"ב.

שוחד במכרזים

מילתא דשכיח גם במכרזים, כגון בכונס נכסים שמפרסם מכרז על מכירת דירתו של ראובן שחייב כסף לבנק (ואכמ"ל במחלוקת הפוסקים אם ומתי יש תוקף הלכתי לכונס נכסים), ויש אנשים שמשלמים שוחד לעו"ד המטפל במכרז כדי שימכור הדירה בפחות ממחיר האמיתי, ומצוה לפרסם, דחוץ מאיסור שוחד ולפני עור שמכשיל הכונס נכסים, יש גם איסור גזל מראובן בעל הדירה כשמשלם פחות משווי הדירה.

דין בזבל"א שביקש מהבעל דין שיתן צדקה

מעשה שהיי בזבל"א, שהדיין שנבחר ע"י ראובן ביקש ממנו לנדב לצדקה, והבעל דין השני שמעון, טען שזה בגדר שוחד, דהרי שנינו בקידושין (ו:): שאם האשה אמרה לאיש, תן מנה לפלוני ואקדש אני לך, היא מקודשת מדין ערב (פרש"י ממה שמצינו בתורה שהערב משתעבד למלוה), וא"כ גם כאן, עי"ז שהבעל דין נתן צדקה ע"פ ציווי של הדיין, נשתעבד הדיין לבעל דין. כמו"כ נפסק בשו"ע (יו"ד סי' ק"ט סי"ד) לגבי האיסור של רבית, שאסור למלוה לומר ללוה, אלוך מנה על מנת שתתן זוז לפלוני או להקדש, וריבית קצוצה הוא, ובביאור הגר"א (סקכ"ו) כ' דמקור האי דינא הוא בתוס' בב"מ (ע"א: ד"ה מצאו), שכתב דהוי כתן מנה לפלוני ואקדש אני לך, והרי הפוסקים בהל' שוחד (ח"מ סי' ט' ס"א) מדמים דיני שוחד לדיני רבית, ולכן טען שמעון שיש לפסול הדיין לדון בזבל"א זה.

מאיך גיסא הדיין של ראובן טען דאין בזה סרך שוחד כלל, דבאמת לא רצה ליהנות ח"ו מראובן, אלא היות ומבטל הרבה הרבה שעות מזמנו, ביקש ממנו פיצוי זמן בטלה באופן כזה, שיתן כסף לצדקה. בשו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' רפ"ו) כ' בזה, דאפילו אם אין כאן חשד של שוחד ממש, בכל זאת אולי הי' מקום להחמיר לפמ"כ הרב החיד"א ז"ל שלא יהנה הדיין אפילו בעשיית מצוה.

יש לציין שהפת"ש (ח"מ סי' י"ג סק"ג) הביא מש"כ בשו"ת פנים מאירות, דאסור לפסוק שכר לבורר שלו כדי לזכותו בדין, כי זבל"א כל תורת דיינים עליהם, והאריך שם בתוכחה מגולה על קלקול הדור בענין זה, וסיים שראוי למנהיגי הדור להסיר המכשלה הזאת מישראל, וע"ש שנתן עצה היאך לפרנס הדיינים מקופת הקהל, ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צ"ה) כתב דיש טועים וחושבים שמותר לבעל דין לתת לבורר שכר בטלה, וזה טעות, והוא שוחד שאסרה תורה.

שוחד לשופט גוי

בשו"ת חות יאיר (סי' קל"ו) הביא שנשאל מגיסו שהיה אב"ד ור"מ דמנהיים והמדינה, מאחר והדוכס קארל לודוויג שהיה מופלג בחכמה היה משתעשע עמו לפרקים בדברים שכליים, והתלונן על היהודים שהיו רגילים לתת שוחד לשופט הנכרי, ועי"ז הם מקלקלים השופטים, ובנוסף לכך זה נגד מש"כ בתורתכם, ולכן שאל האם מותר ליתן שוחד לשופט גוי, דהרי הוא מצווה על הדיינים שהוא אחד משבע מצוות בני נח, וא"כ לכאורה יש איסור לפני"ע ליתן לו שוחד כמו שאסור להושיט לו אבר מן החי.

התומים (סי' ט' סק"א) כ' שהחוו"י לא העלה דבר ברור, אבל העולם נוהגים היתר משנים קדמוניות, ובטעם ה"מנהג" הסביר התומים, כיון דסיבת האיסור של שוחד היא דמקרבה דעתיה גביה (כתובות ק"ה:), א"כ אין זה חסרון אלא בישראל שקרובים אסורים לדון, אבל בב"נ שכל הקרובים מותרים לדון, אין לך קירוב יותר מזה, וכולם יודעים שדעת האב קרוב לבנו יותר מאם אדם אחר הי' נתן לו אלף דינרים, ובכל זאת אצל ב"נ אב כשר לדון את בנו, וא"כ ליתן שוחד להצדיק את הצדיק ג"כ מותר, דמאי שנא מקרובים.

אבל המנ"ח (מצוה פ"ג סק"ה) ודברי משפט (ח"מ סי' ט' סק"א) ושו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות רכ"ג) הקשו על התומים, דהרי הרמב"ן (פי' וישלח ל"ד י"ג) הביא ירושלמי שכתב דבן נח שלקח שוחד נהרג, וא"כ מבואר שהוא

מוזהר על השוחד והוא בכלל הדינין (כמבואר ברמב"ם ה' מלכים פ"י הי"ד שמצווים לדון בדין לקיום העולם), אבל התומים בעצמו (בספרו משפט שלום על חו"מ סי' ט' ס"א) כ' דהיינו רק כשנכרי יש לו תורת דיין, כגון שהוא דן ב"נ ע"פ הדין שהוא צריך לדונם, אבל אם הנכרי דן ישראל ע"פ החוקים שהסכימו עליהם האומות, ולא ע"פ דין תורה, אין לו תורת דיין כלל כיון שאסור לו לעשות כן, ובכה"ג אינו מוזהר על השוחד, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין הנ"ל (וכן במלא הרועים ח"א ערך בן נח אות ח') ת"י קצת באופן אחר, שבן נח אינו מצווה לדון את ישראל כלל, וממילא אם בכל זאת הוא דן ישראל, מותר ליתן לו שוחד.

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' ר"ל) יישב הקושי מהירושלמי באופן אחר, דאע"פ שב"נ מוזהר שלא לקחת שוחד, מ"מ יש נ"מ בגדר האיסור בין ב"נ לישראל, דבב"נ בעצם אין האיסור בלקיחת השוחד, אלא משום שע"ז הוא יטה את הדין, וחיובו הוא משום הטיית הדין, וממילא אם לוקח שוחד ודן דין אמת, אין איסור כלל, משא"כ בישראל שיש איסור על עצם לקיחת השוחד גם אם ידון דין אמת.

הפתי"ש (יו"ד סי' קנ"א סק"א וח"מ סי' ט' סק"ג) הביא שו"ת חת"ס (ח"ו סי' י"ד) שדחה את הקולא של התומים, ומ"מ כ' שאם ברור לו לישראל שהוא צודק, אבל הוא יודע שהשופט הגוי יזכה את בעל דינו הגוי משום שהוא קרוב אליו בדתו, בכה"ג מותר לישראל ליתן שוחד לשופט גוי, ואדרבה הוא מצילו מאיסור גזל (ואמנם רבינו החת"ס זצ"ל כ' שהישראל שנותן לו שוחד עושה "מצוה" בזה, דלולא השוחד, השופט הי' מטה משפטו של הישראל והיה עובר על ז' מצוות שלו, אבל העירו דלכאורה אין "מצוה" להציל את הגוי מעבירה, דאין חיוב לאפרושי הגוי מאיסור, משום שאינו בכלל ערבות עליו, אא"כ נדחוק בכונתו שעושה מצוה במה שמציל את ממונו).

קבלת שוחד משני בעלי הדין שוה בשוה

אסור לקבל שוחד גם כשמקבל משני בעלי הדין בשוה, דהרי שנינו בכתובות (ק"ה). קרנא הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב, ודאין להו דינא, והיכי עביד הכי, והכתיב "ושוחד לא תקח", וכי תימא הני מילי היכא דלא שקיל מתרוייהו דילמא אתי לאצלווי דינא, קרנא כיון דשקיל מתרוייהו לא אתי לאצלווי דינא, והק' הגמ' דגם בכה"ג אסור מדין שוחד, ומסקנת הגמ' היא דשקל שכר בטלה באופן שמוכח שהוא שכר בטלה. עכ"פ מוכח בסוגי' דאסור לקבל שוחד גם כשמקבלו משני הצדדים.

המאירי (שם ד"ה עיקר) והפלאה (שם ד"ה אמר רבא) הסבירו סיבת האיסור, דע"י קבלת השוחד, לבו נוטה לזה ולזה עד שנוטה להכריע ביניהם ויעשה פשרה, ולא ידונם בדין גמור.

הדרישה (חו"מ סי' ט' סק"א) ופנ"ל (כתובות ק"ה. ד"ה גמרא והיכל) הסבירו שהתורה אסרה שוחד בכל אופן כדי שלא תחלוק בין שוחד לשוחד, או משום שסופו שיבא ליטול שוחד רק מאחד מהם (אבל ע' באג"מ חו"מ ח"ב סי' כ"ו ענף ד' מה שהעיר על סברא זו).

ובכל זאת נפסק בשו"ע (חו"מ סי' ט' ס"ב) שאם הדיין לוקח שכר בטלה, וניכר לכל שהוא שכר בטלה, כגון שיש לו מלאכה ידועה לעשות בשעה שיש לו לדון, ואמר לבעלי הדין תנו לי שכר פעולה של אותה מלאכה שאתבטל ממנה, מותר אם מקבל משניהם בשוה, ומ"מ הש"ך (שם סק"ו) כ' בשם הרמב"ם שצריך לקבל השכר משניהם זה בפני זה, כדי שלא יחשדוהו שנוטל מאחד יותר מתבירו.

מתן בסתר לדיין

יש להסתפק אם מותר לבעל דין ליתן צדקה לדיין בגדר מתן בסתר, באופן שלעולם לא יודע לדיין שהבעל דין נתן לו את הצדקה, וכמו"כ יש להסתפק אם מותר לפרוע חוב של הדיין במכולת בעילום שם, דהרי בכה"ג אין הדיין עובר על איסור של קבלת שוחד, וממילא אין כאן איסור של לפני"ע, הכסף קדשים (חו"מ סי' ט' ס"ב) כ' שאם הבעל דין נתן מתנה לדיין, שהי' שולח לו בלא"ה (כגון משלוח מנות), גם אם כוונת הנותן היא לשם שוחד, בכל זאת אין איסור בדבר כיון שאין כאן לפני"ע, דהרי אין הדיין יודע כלל ששולם שוחד, וממילא אין בזה משום לפני"ע. לפי"ז י"ל הכי גם בנד"ד, שאין איסור לפני"ע כשנותן לו מתן בסתר, וכן כשפורע את חובו של הדיין בעילום שם, אבל מאידך גיסא כיון שמרן החזו"א זצ"ל כ' ששוחד משפיע על הדיין בדרך סגולי, יש מקום לומר שהשוחד ששולם עבורו מעוור עיני חכמים גם באופן שלא ידע מהשוחד, או שמא י"ל שהנוק הסגולי

שהשוחד מעוור עיני חכמים, הוא דווקא כשהדיין עובר על לקיחת שוחד, משא"כ הכא שלא לקח שוחד כלל, אלא קיבל מתן בסתר או שפרעו את חובו, בכה"ג אין לחוש שיטה את הדין.

שוחד מאוחר

מצאנו בהל' ריבית שיש איסור ליתן ריבית מאוחר אחרי פרעון החוב כדתנן בב"מ (ע"ה): ונפסק בשו"ע (יו"ד סי' ק"ס ס"ו), אבל היכן מצאנו שיש איסור ליתן שוחד מאוחר. הרא"ש בסנהדרין (פ"ג סי' י"ז) כבר הזכיר במעשה דרב פפי ובר חמא, דלא הי' שוחד מאוחר במה שבר חמא דאג לפטור רב פפי מלשלם כרגא, משום דבלא"ה פטירי רבנן מכרגא, משמע דבלא"ה הוי שוחד מאוחר ואסור, אבל הרמב"ם ושו"ע לא הזכירו ענין של שוחד מאוחר (ועי' אריכות בברכי יוסף חו"מ סי' ט' סק"ט משי"כ בזה).

והנה האחרונים כתבו דאמנם מבואר ברא"ש שיש איסור בקבלת שוחד מאוחר, אבל ביד רמ"ה (סנהדרין סוף כ"ז: סוד"ה אלא הכא) מבואר להיפך, מדהקשה על רב פפי וז"ל היכי שרי ליה לקבולי מיניה (מבר חמא), והא קא אתי לידי חשדא, ותני' דרב פפי לאו דיינא הוה (ע"ש במרגליות הים אות ה' שהביא ראי' דרב פפי לא היה דיין, דאל"ה האיד ידע בר חמא שהיפך בזכותו, דהא אין מכניסין הבעלי דין עד אחרי שכבר גמרו לדון כמבואר שם כ"ט.), אלא מיקם הוה קאים התם, ועיין ליה בדינא בהדי דיינא עכ"ל (וכן הבין בשו"ת תשב"ץ ח"א סוסי' קמ"ה), ותמוה למה הק' היד רמ"ה על רב פפי דלא הו"ל להביא אי"ע לידי חשד, ולמה לא הק' דעובר על שוחד מאוחר, אלא מוכח מזה שהיד רמ"ה ותשב"ץ ס"ל דאין איסור בשוחד מאוחר, עכ"פ אם לא אמר לו להדיא שנותן לו המתנה משום שזיכהו. ולפ"ז מבואר היטב למה הרמב"ם ושו"ע לא הזכירו איסור של שוחד מאוחר (ועי"ע בפת"ש חו"מ סי' ל"ד סקכ"ח).

אבל הרמ"א (חו"מ סי' ל"ד ס"ה) פסק כשיטת הרא"ש הנ"ל, וכי דיין שדן כבר ובא הבעל דין ליתן לו מתנה על שהפך בזכותו, אסור לו לקבלו, והוסיף שם הגר"א (סקמ"ד) עוד מקור, דהוי כמו ברבית סו"פ איזהו נשך (ע"ה): והיינו דתנן התם דרבית מאוחרת אסורה (ומש"כ בנחלת צבי לבעל הפת"ש בסי' ט', דמש"כ הרמ"א בסי' ל"ד דאסור לדיין לקבל מתנה אחרי שכבר פסק הדין, אינו משום שוחד מאוחר, אלא משום מה אני בחנם אף אתה בחנם, תמוה טובא, דהרמ"א בעצמו מציין דמקור דינו הוא ברא"ש הנ"ל, ובגר"א ג"כ מוכח שהטעם הוא משום שוחד מאוחר, מדמדמהו לרבית מאוחרת).

והנה אע"פ דשוחד מאוחר אינו אסור אלא מדרבנן, מ"מ כ' באג"מ (חו"מ ח"ב סוסי' כ"ו ד"ה ומש"כ) היינו דווקא כשלא התחייב הבעל דין מתחילה, אבל אם התחייב מתחילה ליתן לו מתנה אחרי שזיכהו בדין בודאי אסור מה"ת, ואפילו אם לא התחייב ממש שיתן לו אח"כ, אלא שידוע לדיין שודאי הזוכה יתן לו איזה מתנה אחר זמן, פשוט שהוא שוחד גמור ופסול להיות דיין ואין דינו כלום, והעצה היא שהדיין יחליט מראש שלא יקבל מתנה מהבעל דין.

שוחד דברים

כ' בשו"ע (חו"מ סי' ט' ס"א) דהאיסור שוחד אינו רק בממון, אלא אפילו בשוחד דברים, והסביר הסמ"ע (סק"ד) דלאו דווקא בדיבור אלא בשאר ענינים כמבואר בכתובות (ק"ה): היכי דמי שוחד דברים, כי הא דשמואל הוה עבר במברא (פרש"י גשר), אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה (פרש"י לסומכו), אמר ליה מאי עבידתך, אמר ליה דינא אית לי, אמר ליה פסילנא לך לדינא, וע"ש עוד מעשים כאלו שהבעל דין נטל נוצה שנפל על ראשו של הדיין, וכן כיסה את רוקו של הדיין, ובכולם הדיין פסל אי"ע מלדון.

הסמ"ע הוסיף דאפילו שוחד דברים ממש ג"כ אסור, כגון להקדים לו שלום כשלא הי' דרכו להקדים לו שלום, וכמו שאסור כל הני דברים ג"כ מטעם ריבית.

יש לציין שנחלקו הראשונים אם שוחד דברים אסור מה"ת (רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ג ומהרי"ק שורש ט"ז בשם הריב"א), או שהוא רק חומרא בעלמא (תוס' בכתובות ק"ה): ובכל אופן לא שייך שוחד מה"ת אא"כ מפרש לו שנותן לו שוחד על מנת לזכות את החייב, או אפילו לזכות את הזכאי, וע"ע אריכות בזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קפ"ד).

איסור הסעת הדיין לביתו אחרי הדין תורה

עוד יש להוסיף דאם בסוף הדין תורה, אחד מבעלי הדין מציע לדין שיסיע אותו לביתו ברכב שלו, אסור לנסוע אתו משום שוחד, ואפילו אם הבעל דין בלא"ה נוסע בכוון ביתו של הדיין. כמו"כ יש להסתפק בדין שקיבל מתנה ממוסד צדקה ע"י השתדלות גבאי מסויים, האם הוא נפסל מלדונו כיון שנהנה ממנו, אע"ג שהנאת הדיין אינה באה מחסרון כיס של הבעל דין.

איסור לכבד הדיין משום שוחד

המאירי בכתובות (ק"ה:): כ' דכל מיני כבוד שהדיין רואה שמכבדים אותו, אסור משום שוחד דברים. האג"מ (ח"מ ח"ב סי' כ"ו ענף ג' ד"ה ולהטעמים) הוסיף עוד חידוש, דאם אחד מהבעלי דינים אומר שהוא רוצה דווקא דיין מסויים משום שהוא יותר נאמן, ושהוא ת"ח יותר גדול מדיין אחר שהבעל דין השני הציע, זה גופא נחשב כשוחד ולא גרע משוחד דברים, והוסיף דאע"פ שהפתי"ש (סי' ט' סק"ד) הביא דנחלקו הראשונים אם שוחד דברים אסור מעיקר הדין או רק ממדת חסידות, מסתבר לומר דפליגי רק בהני דוגמאות שהביאה הגמ' הנ"ל, שהם דברים שהרבה אינם מחשיבים להנאה כלל, אבל שוחד דברים שמגדילו יותר משאר דינים, כיון שאנשים מחשיבים זה הרבה, מסתבר לומר דאסור לכו"ע. וע"ע בשערי תשובה (שער שלישי אות צ"ח) שכתב וז"ל אמרו רבותינו ושוחד לא תקח, אפילו שוחד דברים, שאם אמר לו אחד מהם דברי חונף, יחשוך נפשו מן הדין ההוא עכ"ל.

לפי"ז כשאחד מהצדדים פותח תיק בבית הדין, ומבקש שדווקא דיין פלוני ישב בראש ההרכב של הבי"ד שידונו אותו, משום שיש לו מעלות כאלו וכאלו, יזהרו מזכירות בית הדין מאוד שלא יאמרו לדיין את הסיבות למה הבעל דין רוצה שדווקא הוא ידון אותם, משום שיש בזה איסור של שוחד דברים.

האם בעל דין שהוא ש"צ ימתין עד שהדיין יסיים ק"ש ושמו"ע

מעשה שהי' בביהכנ"ס שהדיין התפלל שם (ולא הי' שם רב ביהכנ"ס), והש"צ שהוא אחד מבעלי הדינים רצה להמתין לו בסוף ק"ש ושמו"ע משום כבודו, ומו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א פסק דאסור משום שוחד דברים, וכן משמע בכסף קדשים (סי' ט' ס"א), ונלענ"ד דיש להוסיף דאם בלא"ה רגילים להמתין לו באותו ביהכנ"ס, כיון שאינו ניכר שהוא לשם שוחד אלא משום כבוד התורה, ושרי.

כיבוד הדיין במצוות

הגר"ר חיים פאלאג'י זצ"ל (בספרו ספר חיים סי' א' ס"א) כ' דאם הדיין עדיין לא פסק הדין, וביני וביני רוצה הבעל דין לכבדו לתת לו מצוה בביהכנ"ס, פשוט דאינו ראוי לקבלה, ואם א"א להשמט ממנו, אזי ישלם להקהלה מעות עבור אותה מצוה, ונ"מ בכל זה אם הוא רוצה לכבד את הדיין בסנדקאות לבנו הנוולד לו, שלא יקבל את הכיבוד.

כעין שאלה זו מובא בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ק"ע) שנשאל ע"י מלוה שנתכבד לעלות לתורה ע"י הלוח שקנה לו העליה לתורה, וכבר עלה על הבימה, דיש לצדד להקל שלא יצטרך לרדת משום כבוד הבריות (ובפרט לפי המבואר בברכות נ"ה. - ג' דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך וכו'), ונפסק להלכה בשו"ע סי' ר"א ס"ג והובא במ"ב סי' קל"ט סק"א וסי' תכ"ח סק"ז, אלא דיש לדחות דכמו שהאחרונים כ' דבמקום שיש סיבה שלא יעלה, אינו בכלל זה וכמבואר במ"ב סי' קל"ט סק"א וסי' קמ"א סק"ח, א"כ אפשר הי"ה בנד"ד שיש לו סיבה משום חשש רבית וצ"ב), אלא שנסתפק אם יש ענין לציי"ש שיחזיר לו שווי העליה לתורה מדין אבק רבית, דיש מקום להקל במידי דמצוה.

השבת אבידת הדיין

כ' התומים (סי' ל"ד בתומים סק"ח) דכל דבר שמותר בנדריים במי שבמודר הנאה ממנו, ואינו נחשב כהנאה לגבי האיסור ליהנות ממנו, גם מותר בדיין, ולפי"ז כ' באורח משפט (ח"מ סי' ט' סוף ס"א ד"ה נסתפקתי בשנים) דהשבת אבדתו ופריעת חובו, לית ביה משום שוחד, אבל ע' בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' קנ"ג ובנדמ"ח ח"מ סי' א') שכתב דדברי התומים הם רק לגבי שוחד מאוחר שהבעל דין מחזיר לדין אבדתו או פורע חובו אחרי הדין, אבל קודם

גמר הדין בודאי אינו עדיף משוחד דברים שאסור, ואפילו לפי השיטות הסוברות דשוחד דברים אסור רק ממדת חסידות, קרוב לומר דבזה איכא קירוב הדעת טפי ופסול מדינא.

דיין ששאל חפץ או שלוח כסף מבעל דין

בשו"ע (סי' ט' ס"א) מבואר דכל דיין ששאל חפץ, פסול לדון זה שהשאל לו, והוסיף הרמ"א דהיינו כשהוא רגיל לשאול ממנו, והביא הפת"ש (שם סק"ה) בשם הברכ"י דהיינו אפילו אם עכשיו אין בידו כלים מושאלים, מ"מ אם הוא רגיל לשאול ממנו פסול לדון.

בשו"ת משפט צדק (ח"ג סי' ס"ד ד"ה א"כ בני"ד שקבלום) פסק שאם הדיין לוח כסף מבעל דין, אין זה עושהו לאוהב שיהיה פסול לדון, בתנאי שאינו רגיל ללוות ממנו, וע"ע בכסף קדשים (סי' ט' ס"א) מש"כ לחלק בין הלואה לשאלה, ואם הדיין רגיל ללוות מהגמ"ח שהבעל דין מנהל, יש לדון טובא, דאפילו אם ההלוואה לא ניתנה משום קירבת הדעת, דהרי הגמ"ח עומד להלוות לכולם (ובפרט אם הכסף אינו שלו אישית אלא פקדונות של אחרים), אבל אם יש חשש שהדיין מרגיש שזה מטה את דעתו, צריך הדיין לסלק את עצמו מלדון את בעל הגמ"ח, וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קפ"ד).

האם מותר לדיין לדון מי שפרע לו את חובו לפני הדין תורה

יש להסתפק אם מותר לדיין לדון מי שהיה חייב לו כסף זמן רב והיה רגיל לדחותו בלך ושוב, ולבסוף החזיר לו את חובו סמוך לזמן הדין תורה. כ' במדרש (פ' תולדות ס"ה ז') על הפסוק "ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו" וז"ל ושוחד לא תקח וגו', אמר ר"י ומה אם מי שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו (פ"י המתנות כהונה כיצחק שלקח מעשו בנו שחייב לכלכל את שיבתו) כהו עיניו, הלוקח שוחד ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה, ויהי כי זקן יצחק וגו' עכ"ל. כעין זה מבואר בכתובות (ק"ה): בדיין שהיה כהן שסירב לדון מי שהביא לו ראשית הגז, משום שחשב על הד"ת אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי, ואמר תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי כך, מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה.

וע"ע ברמב"ם (הל' סנהדרין פכ"ג ה"ג) שכתב וז"ל מעשה באריס אחד של דיין שהיה מביא לו תאנים מתוך שדהו מערב שבת לערב שבת, פעם אחת הקדים והביא בחמישי בשבת מפני שהיה לו דין, ואמר לו הדיין הריני פסול לך לדין, אע"פ שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנו נפסל לו לדין עכ"ל, ואפשר יש לחלק בין הנידונים ואכמ"ל ועדיין צ"ע.

בעל דין עשיר שרגיל לחלק כספים לתלמידי חכמים

הברכ"י (סי' ט' סק"ב) דן לגבי בעל דין עשיר שרגיל לחלק כספים ומתנות לתלמידי חכמים, ובין אלו שנהנים ממנו מצויים גם דיינים, האם הם פסולים לדון אותו. בשו"ת אהלי יעקב (סי' קנ"ה) הביא בשם המהריק"ש דבודאי הדיין פסול לדון, ומה"ט הרבה ת"ח דיינים נמנעים מלקבל מתנות מן הגבירים, וכן נקט הברכ"י להלכה.

**ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א
באתרנו: <http://pninim.co.il/> תחת הלינק: שיעורי
הגאון רבי יום טוב זנגר.**